

ZEEDIJK 1

Dit pand met zijn houten gevel is het oudste nog bestaande huis in het Barbizon-complex. Het heeft aan drie zijden een baksteenmuur, aan de straat een houten gevel, terwijl de kap evenwijdig aan de Zeedijk loopt. Er is dus sprake van een ondiep pand; gemeten in de diepte 5,6 m. en in de breedte 7 m. Dit huistype, althans wat de hoofdvorm betreft, wordt 'dwarshuis' genoemd. Bij het normale stadshuis (geringe breedte en grote diepte, met de kap loodrecht op de straat) wordt gesproken van 'langshuis'.

In de breedte is het huis ingedeeld door drie balkvakken, waarvan het linkervak het breedst is. De constructie bestaat uit een houtskelet, waarvan de detaillering van de sleutelstukken wijst op een bouwdatum van even na het midden van de 16e eeuw. Uit de grote overstekken in de gevel is op te maken, dat de bouwdatum vóór 1565 is te stellen, daar in dat jaar de overstekken niet meer dan 7 duim mochten bedragen. De huidige overstekken bedragen 10 duim. Een bouwdatum van omstreeks 1560 is zeer aannemelijk te achten.

De kelder, ofwel het onderhuis, ligt hier geheel onder straatpeil daar het straatpeil van de Zeedijk hoger ligt dan de normale straten in de stad. De kelder heeft van oorsprong een stookplaats wat op een bewoonde kelder wijst. Dit is toch wel mogelijk daar aangenomen kan worden, dat het straatpeil van de Zeedijk in de loop der eeuwen zeker vijftig cm verhoogd is. Er kan dus sprake zijn van directe lichttoetreding vanaf de straat. Zelfs in 1794 staat deze kelder op de schutterskaart nog als woonkelder aangegeven. Bij de restauratie zijn in de kelder belangrijke bouwsporen gevonden.

Even rechts van het midden, tegen de voorgevel aan, is een ronde welput (waterput met grondwater) gevonden. De onderzijde van deze ronde bakstenen put, die een buitendiameter had van 95 cm, bevond zich op 3 m onder de keldervloer. De oorspronkelijke keldervloer lag op 70 cm boven N.A.P.

In de rechterhoek, tegen de achtergevel was een regenwaterput gemetseld. De maten van deze put waren 1.60 m breed en 2.5 m. lang. De bodem bestond uit houten delen van ongeveer 8 x 30 cm, waarop oorspronkelijk enige lagen baksteen waren gemetseld, minimaal twee lagen. De put was overwelfd door een halfrond tongewelfje, waarvan de kruin precies

onder de oorspronkelijke vloer lag op 67 cm onder N.A.P. De binnenkant van de put was bepleisterd. Uit de aansluiting met de achtergevel en rechterbouwmuur was op te maken, dat deze regenwaterput pas later was aangebracht, vermoedelijk in de 17e eeuw.

De balklaag boven de kelder was reeds jaren geleden vervangen door een nieuwe balklaag in verband met zwamaantasting. Uit opmetingen en onderzoeken van de jaren **60** blijkt, dat er sprake was van een enkelvoudige balklaag met balken 'op zijn plat' wat bij onderhuizen en kelders normaal is vanwege de geringe hoogte. Er was geen trapgat naar de begane grond, wel twee uitgangen naar de straat, waarvan vaststaat dat de rechtse de oudste was.

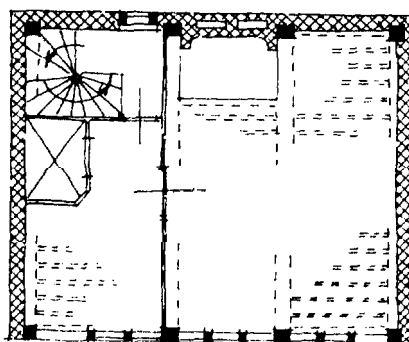
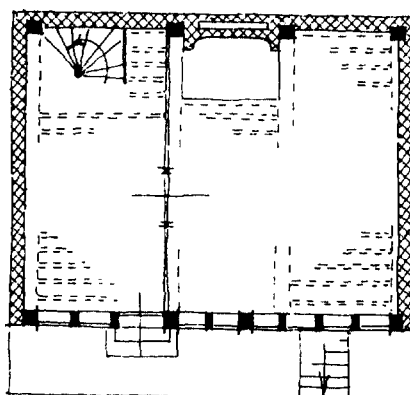
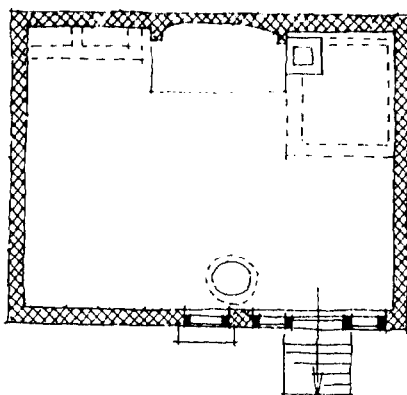
Uit de onderzoeken kwamen nog belangrijke sporen aan het licht die te maken hadden met de constructie van het huis. Zoals te verwachten was bij een 'dijkhuis' waren er geen palen gebruikt voor de fundering. De grondslag van de zware zeedijk bood voldoende draagvermogen voor zo'n klein licht huisje. De voorgevel was van de vier wanden het hoogst aangelegd, namelijk op N.A.P.. De fundering bestond hier uit dikke planken (6 à 7 cm dik), waarop de baksteenmuur gemetseld was. Onder deze planken en dwars daarop lagen zwaardere stukken hout van diverse houtmaten (10 x 24; 16 x **18**; **13** x 24; **13** x **17**) op wisselende afstanden van 50 tot 80 cm. In het midden waren de funderingsplanken zeker wel 20 cm doorgebogen, wat in de bestaande toestand van de houten gevel ook duidelijk te zien was. De achtergevel was voor het grootste deel aangelegd op ongeveer 33 cm onder N.A. P. Ook hier weer zware funderingsplanken en dwarshouten. Het linkerdeel, ter grootte van het eerste balkvak, was afwijkend. De muur was hier geplaatst

Zeedijk 1 in juli 1985.

Foto van *Ino Roël*, *historisch-topografische atlas Gemeentearchief Amsterdam.*

op een put die in twee, niet gelijke, compartimenten was opgedeeld. Deze put was 2.10 m breed en stak slechts 40 cm voor de muur uit. De achterwand liep gelijk met de achtergevel. De indruk was, dat hier sprake was van een bescheiden beerput. Het linkerdeel stond, door middel van een opening in de linkerbouwmuur, in contact met het linker buurhuis. De onderzijde van deze put was aangelegd op 1.60 m onder N.A.P., de bovenkant was ongeveer op hoogte van het N.A.P. In de achtergevel waren drie bogen ingemetseld bij wijze van spaarbogen. Dit laatste heeft echter weinig zin, daar er geen funderingsconcentraties zijn van poeren of palen. Vermoedelijk is hier sprake van een oudere funderingsaanleg. Op de kaart van Comelis Anthonisz. van 1544 staat dit huis reeds aangegeven, hoewel de details uit wijzen, dat het huidige pand dateert van omstreeks 1560. Bij gebruikmaking van een oudere fundering werden vaak bogen ingemetseld om eventuele zettingen zoveel mogelijk op te vangen.

De linker bouwmuur bood verrassingen. Zowel uit de funderingsaanleg als uit het baksteenformaat (25 x 12.5 x 6.5) was op te maken, dat er sprake was van een oudere muur, behorend tot de eerste bebouwing. De fundering was aangelegd op 1.03 m onder N.A.P. en bestond uit een zware plaat waaronder een schelpenbed. Opmerkelijk was ook, dat deze muur behoorde bij het buurpand. Het onderhavige huis is dus te beschouwen als een apart verhuurbaar achterhuis van het hoekpand. Deze situatie met apart bewoonbare achterhuizen aan hoek-

Reconstructie van de plattegronden van kelder, begane grond en eerste verdieping.

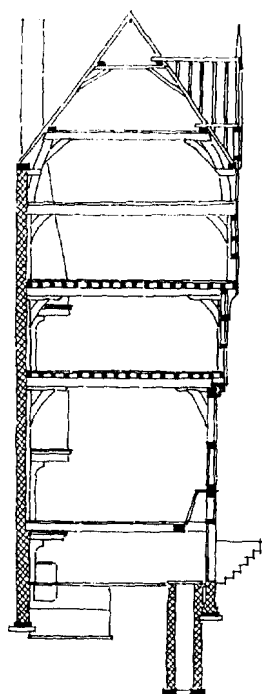
panden zal in latere eeuwen nog veel voorkomen.

De begane grond verdieping is in verhouding tot de lengte en breedte hoog te noemen, namelijk 4.5 m tot onderkant vloerdelen. Het **linkerbalkvak** is het breedst en was oorspronkelijk het voorhuis. In dit voorhuis bevond zich de trap, op dezelfde plaats waar de huidige **spiltrap** was geplaatst. De twee rechter balkvakken vormden de binnenhaard of **woonkamer**, met in het middelste vak de grote schouw. De eerste verdieping heeft een hoogte van 2.8 m tot onderkant vloer. Ook hier was dezelfde indeling als beneden te constateren. Links een smalle kamer waarin de trap geplaatst was. Misschien is het beter om van trapportaal te spreken. **Opmerkelijk** is, dat naast de trap de sporen van een bedstede gevonden zijn. De combinatie trapportaal en bedstede komt vaker voor. In het middelste vak bevond zich nog een luik in de vloer. Ook op de tweede verdieping was dit luik nog aanwezig. Deze luiken vormen de hijsgelegenheid in het huis zelf. Buiten Amsterdam, waar de hijsbalken aan de gevel veel minder voorkomen, was reeds in de middeleeuwen de hijsgelegenheid in het pand normaal. In Amsterdam waar reeds vroeg de **hijshaak** en de hijsbalk aan de gevel werden toegepast, komen de hijsgelegenheden in huis zeer zelden voor. Bekend zijn tot nu toe Singel 85 (1652) en Zeedijk 1 (1560). De sleutelstukken van de houten jukken waren ook hier geprofileerd met de kroonlijstprofiel.

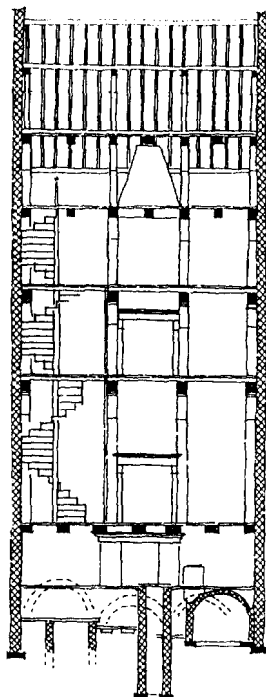
De tweede verdieping is lager dan de eerste en meet tot onderkant vloer 2.30 m. De kinderbalkjes, als overspanning tussen de jukken, zijn hier niet toegepast. De vloervelden worden nu opgevangen door balken, evenwijdig aan de jukken, een minder zorgvuldige afwerking. Deze constructie zal na het midden van de **16e** eeuw de kinderbalkjes geleidelijk aan verdringen. Bij de jukken waren geen sleutelstukken toegepast, wat het idee van zolder-bergruimte bevestigd. Verwonderlijk evenwel is het feit, dat juist op deze verdieping sporen van geschilderd ornament op de **raveelbalk** van de schoorsteen zijn teruggevonden. De eerste afwerking hiervan bestond uit een soort marmerimitatie met bruine aderen. Hier overheen was een schabloonornament aangebracht wat in de **16e**, maar ook nog in de **17e** eeuw vaak werd toegepast. De zogenaamde marmerimitatie is onderzocht door het Centraal laboratorium voor onderzoek van voorwerpen van geschiedenis en kunst. Op het eikehout was een ongekleurde laag aangebracht met daarop achtereenvolgens: witte laag (krijt), **felgele** laag met geel pigment (orpiment), bruinrode laag met bruinrode oker en een vernislaag als afwerking.

Wat de constructie betreft, als wel de indeling van het huis, moet deze verdieping de functie van berg- annex klerenzolder hebben gehad. Voor het drogen van de was, zowel als voor de wintervoorraad voedsel en turf moest ieder woonhuis kunnen beschikken over een zolderruimte. Bij dit type huis, dat geen tuin of plaatsje had, was dit harde noodzaak. Op deze verdieping waren de oude raamopeningen nog intact.

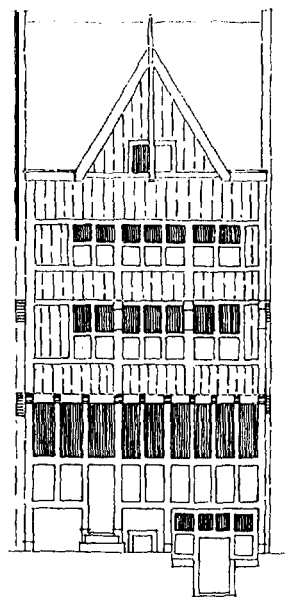
De kapruimte werd oorspronkelijk alleen als bergruimte gebruikt. De stookplaats en plavuizen vloer rond deze schouw zullen later aangebracht zijn. Het is mogelijk dat deze zolder later een woonbestemming heeft gekregen.

Doorsnede over de diepte van het huis.

Doorsnede over de breedte van het huis.

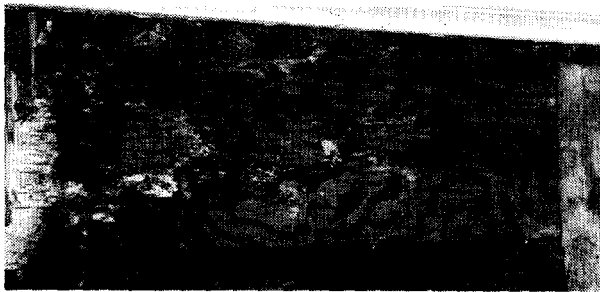

Reconstructie van de voor-gevel van omstreeks 1560.

De oorspronkelijke gevelbeplanking, verticale delen, was achter het binnenschot nog te zien. De gevel is omstreeks 1800 gewijzigd. De consoles onder het overstekende deel van de gevel boven de eerste verdieping hebben de vorm van triglyfconsoles welke uitsluitend voorkomen in het laatste kwart 18e en eerste kwart 19e eeuw. De verticale beplanking van de gevel werd in deze tijd bedekt met horizontale delen, de ramen van de eerste verdieping uitgebroken en vervangen door schuiframen en de houten top gesloopt en vervangen door een zware gootlijst onderbroken door een dakkapel met ijzeren hijshaak. Door deze zware kroonlijst en het weg nemen van de top werd het karakter van een dwarshuis, met de kap evenwijdig aan de straat, versterkt. Het was een bekend verschijnsel, dat houten maar later ook stenen dwarshuizen een topgevel hadden bij wijze van grote dakkapel. Twee belangrijke voorbeelden bij rijke stenen huizen zijn het 'Huis met de Hoofden' Keizersgracht 123 (1622) en het huis 'Bartholotti' Herengracht 170-172 (1617). Bij een hoekhuis werden vaak twee topgevels toegepast, één op de kopgevel en één op de zijgevel. Voorbeeld hiervan is Prinsengracht 2, hoek Brouwersgracht (1641). De reconstructie van de oorspronkelijke gevel van Zeedijk 1 kan slechts berusten op gegevens uit het pand en van vergelijkbare situaties waar nog afbeeldingen van zijn. Daar de top geheel is gesloopt, zal een definitieve reconstructie nooit mo-

gelijk zijn. In het laatste kwart van de 19e eeuw is de **onderpui** geheel vervangen door de huidige winkelpui.

Om enig inzicht te krijgen in de kleurafwerking van het oorspronkelijke interieur, heeft het Centraal laboratorium ook hier kleurmonsters genomen. De binnenzijde van het houten gevelbeschoot leverde de volgende resultaten: eikehout, een bruine transparante laag (zeer dun), een **witgrijze** laag met wit pigment, een laagje vuil, een lichtgroene laag met wit en groenpigment (chromoxyde groen), een lichtbruine transparante laag, een laagje vuil en als **toplaag** een oranjebruin pigment. In deze laatste laag was zinkwit verwerkt dat pas na 1830 in de schilderkunst wordt gebruikt. De chromoxyde in de groene laag wordt pas na 1860 gebruikt. De originele kleur van het binnenschotwerk was wit, aangebracht op een dunne transparante laag. Aangezien er geen vuile laag aanwezig was tussen hout, transparante laag en witte laag kan aangenomen worden dat al heel spoedig de binnenzijde van de houten gevel een witte grijze kleur heeft gehad.

Schildering in twee lagen op de raveling van de schouw op de tweede verdieping. De onderste kleur was rood (marmerwerk), de tweede kleur zwart (gestileerde bloemmotieven).

Foto van Jan Carel Warffemius, Gemeentelijk Bureau Monumentenzorg.

De onderzijde van de zware vloerdelen was oorspronkelijk in het zicht. De naden waren gedicht door een opgespijkerde lat. Ook deze vloerdelen waren geschilderd en vertoonden op het oog een grijsblauwe kleur. De laag opbouw was hier als volgt: eikehout, donkerbruine transparante laag, lichtbruine laag met wit pigment, witte laag met wit pigment, **bruinzwarte** laag (dun) en als **toplaag** een grijze laag met wit en zwart pigment. Het wit bestond hier uit loodwit vermengd met krijt. Ondanks het zwarte pigment gaf de **toplaag** de indruk een blauwe kleur te bewerkstelligen. De kleuren waren achtereenvolgens: lichtbruin, wit en als laatste blauw.

Een tweede monster van de onderzijde vloerdelen, gaf het volgende beeld: eikehout, bruine transparante laag, bruinoranje transparante laag, witte laag met witpigment, bruinzwarte laag (vuil, vernis?), witte laag met ontkleurd blauw pigment, loodwit en smalt, bruine transparante laag (vernis, lak?); grijsgroene laag met wit pigment, bruine transparante laag (vernis, lak?), blauwe laag met blauw wit en zwart pigment, bruine transparante laag, grijsblauwe laag met grijs transparant pigment. Na de laag met grijsgroene kleur komen de kleurlagen die dateren van ná 1830 in verband met het zinkwit en synthetisch ultramarijn. De kleuren waren achtereenvolgens: wit, licht blauw, grijsgroen. Na 1830 weer blauw en grijsblauw.

H. J. ZANTKUYL